

דרכה הסוציאליסטית של המפלגה

הרצל ברגר

צם קיומו של העם היהודי במשטר הסוציאליסטי. בתוך תהליך ההגשמה הציונית ודאי לא היה זה מקרה, שתנועת הפועלים היתה זה כבר לער מוד-התווך של התנועה הלאומית כולה. מעמדה של תנועת הפועלים בעם כמורת-דרך, המג- שימה ומשליטה את רוחה ומקנה את ערכיה לעם כולה, נתחזק ועלה במידה שהורמים השר נים אשר הלכו והתלכדו בתוכה למפלגה אחת השלימו את המעבר מערטילאות ו"כלליות" לאר מית להכרעה סוציאליסטית ברורה, ומדוגמא- טיות סוציאליסטית עקרה להגשמה ציונית מל- אה. לא מקרה הוא ששלושת מפעליו ההיסטור- ריים של הדור: ישוב הארץ, הקמת כוח-מגן יהודי והקמת המדינה היו בעיקר מעשה-ידיה של תנועת הפועלים הסוציאליסטית. שהרי הג- שמת הציונות והגשמת הסוציאליזם בישראל אינם שני תהליכים נפרדים; אין הם אפילו שתי בחינות של תהליך אחד, שאפשר להפריד ביניהן הפרדה עיונית. זהו תהליך אחד ואחיד. והמפלגה אשר קיימה את תפקידה בהקמת המדינה כאשר קיימה, והשקועה ראשה ורובה בתפקיד בנייתה, אינה יכולה לומר על עצמה, כי תוך מילוי התפ- קיד הציוני היא גולשת-נכנסת למילוי התפקיד הסוציאליסטי. היא נתונה מראשיתה ומטבע ברייתה בתוך שני התפקידים, ששניהם אחד. הקמת דגניה, הקמת ארגוני הפועלים הראשו- נים בארץ, הקמת "החלוץ", יסוד ההסתדרות, הקמת מפלגת פועלי ארץ-ישראל, כל אלה האיריכים הם בתולדות הקמתה של מדינת יש- ראל, ממש כשם שהקמת אגודות הפועלים הציר- ניות הראשונות מתוך היבדלות מן ה"בונד", פעילותה של תנועת הפועלים בתנועה הציונית, העלאתה של תביעת המדינה היהודית על ידי מפלגת פועלי ארץ-ישראל במלחמת העולם הש- ניה, השגת החלטת עצרת א"ם מ-29 בנובמבר 1947, הכרזת המדינה והמלחמה בפלישה הער- בית, כל אלה תאיריכים הם בתולדות הגשמתו של הסוציאליזם בישראל. הויקה ההודית בין הציונות והסוציאליזם אינה בבחינת חיבור מי- כאני, אלא בבחינת תרכובת כימית, אחדות אורגאנית.

עם הגן העשור השלישי למפלגת פועלי ארץ-ישראל, אך החלה הגשמת התפקיד הרא- שון אשר לשמו נוצרה: הקמת המדינה היהודית וביסוסה — וכבר ניצב לפניה בכל גדלו והדרו התפקיד השני אשר לשמו נוצרה: הקמת חברה סוציאליסטית במדינה הנבנית. לא רק מן הצד המעשי אך החלה, ולא נשלמה. הגשמת התפ- קיד הראשון — לא רק משום שבשעה זו יש בידינו רק שלד המדינה, המסגרת המדינית, ועדיין רוב הארץ בשממתן ורוב העם בגליוותיו, ועדיין אין למדינה עצמאות כלכלית וערובות מספיקות לבטחונה. התפקיד הראשון אין לר- אותו כאילו הושלם גם מטעם זה, שלגבי מפ- לגה זו לא היתה המדינה מעולם מטרה לעצמה, אלא אמצעי בלבד להגשמת הדבר שקוראים לו "ציונות סוציאליסטית" ופירושו ריכוז העם באר- צו והקמתו מחדש באומה אחת, יוצרת, בסיס למאבק חפשי על דמותה החברתית של האומה ומסגרת לחברה הסוציאליסטית בישראל.

אך בטרם הושלם התפקיד הזה חוזרת ומר כיתה המציאות, מת חסרת-שחר היתה השאלה העתיקה, שסוציאליסטים אנטי-ציוניים עשו אר- תה קרנים לבגת את הציונות ואשר סוציאליס- טים ציוניים התלבטו בה לא מעט במלחמתם הרעיונית: התוגשם הציונות לפני שיקום המש- טר הסוציאליסטי בעולם, ואז אולי תעשה תקר- מתו של משטר סוציאליסטי בעולם את הגשמת הציונות למיותרת — או שמא יהיה מקום לשאיפה ולהגשמה הציונית אף בעולם סוציא- ליסטי? בענין זה ששמו גורל היהודים כבר הגענו לבהירות שאין אחריה ולא כלום. הנסיון של הדיקטטורה הקונטר-המפכנית, הפאשיס- טית, הוכיח כי אין סיכויים רבים לעם היהודי לבלות את תקופת-המעבר ולהגיע למשטר הסוציאליסטי מבחינה פיסית; ואילו נסיון הדיקטטורה הקומוניסטית מוכיח כי אין לו סיכויים רבים לבלות את תקופת-המעבר ולהגיע לסוציאליזם כחטיבה לאומית. הגשמת הציונות, אמור מעתה, היא לא רק תנאי מוקדם והכרחי להקמתו וקיומו של משטר סוציאליסטי בעם היהודי; היא גם תנאי מוקדם והכרחי לע-

באמריקה, אף על פי שהעיקר — הכרה סוציאלית-ליסטית ופעולה סוציאליסטית מכוונת של תנועת הפועלים — עודו חסר.

הרי שדרכה של מדינת ישראל אל הסוֹר־ציאליזם אינה עומדת בסתירה כלשהי לדרך התפתחותו של העולם; לאמתו של דבר, פתחנות דרכי העולם עתה לנטיעה בכיוון אחד בלבד, ובדרך זו הולך לא מתמול-שלשום גם הקיבוץ האנושי שנתגבש והיה למדינת ישראל. הדרך אל המטרה המשותפת מתפצלת והדרכים השונות נתונות במרחק רב, ואף עוין, זו מזו. ארצות-הברית של אמריקה מצייתות למגמה שהוכתבה על-ידי ההתפתחות האוביקטיבית בהי סוס רב, מתוך התכחשות מתמדת לכיוון ההלכי-כה, תוך הגשמת תמורות שאין להמנע מהן עוד, כמי שכפאו שד, ותוך הדגשת נאמנות לנקודת-המוצא הקאפיטליסטית ומאמצים לגלות נאמנות זו הלכה למעשה. והרי התהליך האוביקטיבי של התקדמות למשטר של הלאמה מלאה, באין עמו פעילות מודעת, אינו מובטח גם מסילוף פאשיסטי. ברית-המועצות וארצות הדמוקראטיה העממית מגשימות את ביטול הקנין הפרטי על אמצעי הייצור תוך ראייה ברורה של המטרה וכיוון מתוכנן של הדרך אליה, אך גם תוך שלי-לה גמורה של חירות היחיד וזכותו הדמוקראטי-טית של העם לקבוע את דרך משלתו ואף להחליף אותה בממשלה אחרת, אם רוב העם ירצה בכך, תנועת הפועלים באירופה המערבית ובדומיניונים רואה לפנייה את המטרה, שומרת באדיקות על הדמוקראטיה הפארלמנטארית ועל חירות היחיד, אך מהססת, מתקדמת באיטיות, ויש שהיא מועדת בדרכה, בכל הארצות ביטול הקנין הפרטי על אמצעי הייצור פירושו המעשי הוא העברת אמצעי הייצור, בדרך כלל, לרשות המדינה ולא לרשות העובדים בהם.

ג

מה הדרך שתבחר מדינת ישראל, נאמנה לצווייה הפנימיים ולצרכיה שלה, בהתקדמה בכיוון המשותף לעולם כולו, אל הסוציאליזם? עליה לבחור בין הליכה בעינים סומות, „שלא מדעת“, לקראת משטר סוציאליסטי, מתוך מאמץ צים לתקן ולהטיל ולקיים את המשטר הקיים, נתונה לכל הסכנות החמורות הנובעות מנסיון נות כאלה — לבין הליכה מודעת ומתוכנת לקראת סוציאליזם; עליה לבחור בין מעבר מן הקפיטליזם לסוציאליזם בתנאי דמוקראטיה פר

ב

התפתחותה של מדינת ישראל לקראת משטר כלכלה וחברה סוציאליסטי אינה יוצאת-דופן בתקופה הזאת בעולם. התמורה החברתית הגדולה, שבואה נתבשר, כנראה, ביריות הראשונות שנפלו במלחמת העולם הראשונה, לפני למעלה משלושים וחמש שנים, אינה באה „כהרף עין“, אלא מתוך נפתולים קשים וממושכים. המתפכה הסוציאלית כבר מתחוללת יותר מימי דור — והיא נמשכת, כובשת, ומעמיקה לשנות את פני העולם כולו. בברית-המועצות כבר הושלם ביטולו של הקנין הפרטי על אמצעי הייצור כמעט עד תומו. ההתפתחות לקראת ביטולו הגמור בארצות אירופה המזרחית הקשורות בברית-המועצות נמדדת לא בשנים אלא בירחים. יר גוסלאויה התקדמה מאד אף היא בדרך התפתחות זו. אין לדעת מה יהא קצב ההתפתחות בסין, אך מגמתה ברורה. באנגליה, בארצות הסקנדינאויות ובכמה מן הדומיניונים וכן בכמה מארצות אמריקה הלאטינית מתגשם תהליך זה במסגרת של משטר מדיני דמוקראטי ובהדרגה, מתוך מגמה לצבירת סובסטאנציה כלכלית וחברתית לקראת התמורה ובתוכה. ההתקדמות אטית מאד, אך היא קיימת ונמשכת. גם תבוסות מדיניות של מפלגות הפועלים בבחירות אין בהן כדי לבטלה, ואולי אין בהן אפילו כדי להפסיקה. מבחינת התהליך הכללי בהיקפו אין הן אלא כמין הפוגה לקראת התקדמות נוספת. אף בארץ הקאפיטאליזם הבשל והחזק ביותר — בארצות-הברית של אמריקה — חלו תמורות נוקבות במיבנה הקלאסי של הקאפיטליזם. גברה מרות המדינה על המשק הקפיטליסטי. לנשיאות נבחר טרומאן על אף תמיכתם של גורמים אדירי-כוח ביריבו, שכמעט כל העתונות וכמעט כל תחנות הרדיו שירתוהו, ועל אף פיצול הקולות הדימוקראטיים עם פרישת האגף הריאקציוני בדרום מזה והאגף השמאלי בראשות הנרי וולאס מזה, בחירות אלו מלמדות שעם התגברות מרות המדינה על המשק פוחת גם מרותם של בעלי המשק הקפיטליסטי הגדול על המדינה. אכן, השתלשלות-דברים זו כשלעצמה עדיין אין בה משום ערובה להתקדמות לקראת משטר סוציאליסטי בארצות-הברית. גם במשטרים פאשיסטיים הטילה המדינה את מרותה על המשק הקאפיטליסטי. יש משום ראשית ערובה לכך בהשפעתם המתרחבת והמעמיקה של האיגודים המקצועיים על עיצוב יחסי הכוחות המדיניים

לם ביותר את תקופת המעבר לסוציאליזם ואת פיתוח הארצות הנתונות בתקופת מעבר זו, מודה אף היא כי אין משטר זה הולם את הצרכים ואת האפשרויות של מפעל הפיתוח במדינת ישראל. מבחינת מפעל הבנין והפיתוח שלה התפשטה ארץ־ישראל בכל הארצות, כי רובו המכריע של העם שעליו הוטלו תפקידי הבנין עודנו מחוץ לגבולותיה. גם אילו רצתה מדינת ישראל להטיל מרות דיקטטורית היתה יכולה להטילה על אזרחיה בפועל בלבד, מיליוני אזרחיה בכוח, החייבים להשתתף בבנינה, ושכל־עדיהם לא יכון הבנין, הם מחוץ להישג־ידה של דיקטטורה ישראלית ואין להפעילם אלא על־ידי דמוקרטיה ישראלית.

גדולה מזו: אזרחים־בכוח אלה אין להפ־עילם אלא בתנאי משטר דמוקראטי גם בארצות שהם יושבים בהן, משטר של דיקטטורה, גם כשיחסו העקרוני למדינת ישראל הוא יחס חיובי בהחלט, מביא כליה על התנועה הציונית ועל אפשרויות השתתפותם בבנין הארץ של יהודים הנמצאים בתחומי שלטונם, והוא מונע את עלייתם לארץ מתוך צרכיו ועמיו הפנימיים שלו. מבחינה זו מאלפת מאד פרשת הציונות והעליה בארצות הדמוקראטיה העממית. חופש הפעולה לתנועה הציונית וחופש העליה הלכו ונצטמצמו בכולן בד בבד עם התקרבות משטרן הפוליטי למשטר של ברית המועצות. הבדלי הגישה של ממשלותיהן לשאלה היהודית נבעו, כנראה, לא משיקולים עקרוניים אלא משיקולים כמותיים בלבד. הארצות שבהן היה מספר היהודים, והמועמדים לעליה מועט, ועל כן היה מקום לפתור את השאלה בזמן קצר, התירו את העליה תוך תקופה קצובה, ואגב מסירת מודעה שהנשאר מאבד זכותו לעלות ומנתק את קשריו עם התנועה הציונית. הארצות שמספר היהודים בהן גדול יותר, ושמיילא לא היו סיכויים שעלית מבקשי־העליה תושלם במהרה והקשר עם ישראל ועם התנועה הציונית ינותק בדרך מתונה זו, כתום התקופה הקצרה, הכריזו על פירוק הארגונים הציוניים ואסרו את העליות מיד, והרי הן מתירות, בתורת חסד בלבד, את עלייתם של בודדים שהם למעמסה על כלכלתן, התנועה הציונית הבונה את ישראל זקוקה למשטר של חירות בעולם, כאויר לנשימתה. והיא זקוקה למשטר של חירות בישראל לא רק בגלל המוני היהודים היושבים עדיין בחוץ־לארץ, תפקידים רבים של מפעל הפיתוח אין

ליטית וחירות האדם לבין מעבר בתנאי דיקטטורה ושליטת החירות; בין בנית החברה הסוציאליסטית מלמטה, ביזמתם החפשית והמ־אורגנת של העובדים, לבין בניה מלמעלה, על־פי צו שלטון. ההכרעה על הברירה הראשונה כבר נפלה. מבחינה פורמאלית נפלה ההכרעה בבחירות לכנסת הראשונה שהעלו רוב סוציאליסטי ברור במדינה; אך למעשה בשלה ההכרעה ימים רבים קודם, כאשר תנועת הפועלים עיצבה דמות שיחופית וסוציאליסטית למפעל הלאומי המאורגן של בנין הארץ והישוב ועם עלייתה של מפלגת הפועלים הסוציאליסטית למנהיגות התנועה הציונית. ההכרעה הזאת טב־עה לא רק בהכרתם של התמונים המהווים את הארגון הציבורי החזק והמלוכד ביותר במדינה, הסתדרות העובדים; היא טבועה במציאות הכל־כלית של הארץ אשר ענפי יסוד שלמים של כלכלתה כבר מאורגנים לפי השיטה השיתור־פית, אשר המשק השיתופי כבש בה עמדות חשובות גם בענפים המאורגנים ברובם על יסוד המשק הפרטי, ואשר קרוב ל־40 אחוז מן העובדים בה אין להם מעביד פרטי, גם אם תישמט פעם מידי תנועת הפועלים בישראל ההגמוניה הרוחנית המדינית במדינה, ותיבחר כנסת שנציגי הפועלים יהיו בה מיעוט ותקום ממשלה בעלת מגמה קפיטליסטית, גם אז לא תחדל ההתקדמות המודעת לקראת משטר סוציאליסטי; כוחו המאורגן של הפועל והסק־טור השיתופי של המשק הישראלי מבטיחים את ההתקדמות לסוציאליזם מתוך הכרה ומא־מצי תיכנות. צרכי הפיתוח לא בלבד שהם מחייבים תיכנות ופעילות כלכלית גדלה ומתרחבת של המדינה, של העם המאורגן בתנועה הציונית ושל ארגונים צבוריים; הם גם מעלים במידה גדלה והולכת את משקלו של המשק השיתופי במדינה, כי תפקידים מכריעים של הפיתוח לא יוגשמו במאמץ קפיטליסטי, ועל ידי יזמה והון הפרטיים, אלא במאמץ תלוצי ועל ידי יזמה והון שיתופיים בלבד.

וכך נפלה, למעשה, ההכרעה בין משטר דיקטטורה לבין משטר הדמוקראטיה. לא מקרה הוא שהמפלגה היחידה שהיתה אולי בעלת יכולת מספקת להקים ולקיים משטר של דיקטטורה במדינתנו היא מפלגת פועלי ארץ־ישראל, שוללת משטר זה; ולא מקרה הוא שמפלגת הפועלים המאוחדת, המחייבת את משטר הדיקטטורה בארצות אחרות, כמשטר ההור

יסוד השיתוף החפשי שלא קמו מערערים עליו בהתישבות החקלאית כוחו יפה גם לגבי המלאך כה, התעשייה והשירותים. המדינה והתנועה הציונית יכולות ומצויות לעורר, לעודד, לתד" ריך, להסדיר את היוזמה החלוצית החפשית ולסייע בידה; אין הן יכולות לרשת את מקומה. הנימוק הזה כוחו היה יפה גם אילמלא היו קיימים הון פרטי ויוזמה פרטית בארץ; על אחת כמה וכמה עכשיו. כאשר נימוקי הפיתוח הציוני מחייבים עידוד הון פרטי ויוזמה פרטית, וממילא קיום שתי שיטות הכלכלה זו בצד זו, בתחרות חפשית ולעתים גם בשיתוף פעולה ובהשלמה הדדית. המשק השיתופי החפשי מאחד בתוכו את רוב היתרונות של משק מולאם עם רוב היתרונות הכלכליים של המשק הרכושני הפרטי. ומדינה המעודדת פעילות של הון ויוזמה פרטיים, על אחת כמה וכמה שהיא חייבת לעודד הון ויוזמה שיתופיים. והרי המשק השיתופי החפשי עשוי גם לשמש שדה־פעולה נרחב להשקעות הון יהודי זעיר ובינוני מן הגולה ולסלול דרכים לעלייתם של אנשי המעמד הבינוני.

כאן משתלבת הבחינה הציונית עם הבחינה הסוציאליסטית. בצדם של נימוקי הכלכלה הסוציאליסטית של תקופת המעבר קיימים גם נימרים כבדי משקל של דמות החברה הסוציאליסטית בתקופת המעבר ואחריה. בהיכון המשק טר הסוציאליסטי השלם. כבר הזכרתי, כי עצמת המרות הנתונה בידי החברה הסוציאליסטית על אורחיה מחייבת קביעת משקל־שכנגד. אין ערך רב לערובות הטבועות בחוקת המדינה כשאין הן מבוססות על מציאות כלכלית. המדינה היא מכשיר בידי האדם, אך היא עלולה להיות למטרה בפני עצמה ולעשות את האדם מכשיר משרעבד לה. תנועת הפועלים הציונית מימיה לא הפכה את המדינה לאיל, אף לא בשנים אשר ידעה כמה מאט ומפריע העדרו של מכשיר המדינה בידנו את קצב המפעל הציוני ואת תהליך עלייתו החברתית של האדם בישראל. עם כל החשבת ערכה של המדינה, אשר תנועת הפועלים הציונית תבעה את הקמתה, וזלחמה לה עד הקימה אותה, לא היתה לה זו כאליל גם בתקופת המלחמה והבנין. בתנועת הפועלים שלנו עוד חיה ההכרה הסוציאליסטית העמוקה, כי בשעה שהמדינה נעשית אליל, שם האליל: מולך.

התורה הסוציאליסטית על "נבילת" המדינה עם הקמת המשטר הסוציאליסטי אף היא אינה

להגשימם כלל על־ידי צו שלטון. הם תובעים את קיומה של תנועת מגשימים חפשית, של תנועה חלוצית אשר חירות האדם והכרעתו החפשית הם מראשי עיקריה.

הנימוקים הציוניים למשטר דמוקרטי במדינת ישראל בתקופת המעבר למשטר הסוציאליסטי דיים להכריע את הכף לטובתו. אך לגבי מפלגת פועלי ארץ־ישראל שווה למשקלם של הנימוקים האלה משקלם של נימוקים סוציאליסטיים. דמותה של תקופת המעבר קובעת בהכרח לא במעט את דמות המשטר אשר תקופתה מעבר מוליכה אליו. המשטר הסוציאליסטי נועד להגשים את חירות האדם בשלימותה, במלאו תוכן של שיוון חברתי את מסגרת החירות הפורמאלית אשר נקבעה במהפכות הבורגניות. אך המשטר הסוציאליסטי גם מרכז ברשותה של החברה המאורגנת, כוח של מרות גדול כל־כך לגבי היחיד, עד שהחברה הסוציאליסטית זקוקה מראשיתה ליסודות חזקים מאד וערובות בטוחות מאד לחירותו של האדם בתוכה. החירות לא תבוא ולא תינתן מאליה אם האדם ייכנס לתוך המשטר הסוציאליסטי כשערך החירות זו לו ולהברה המאורגנת.

ד

נימוקים ציוניים ונימוקים סוציאליסטיים כלליים הם הקובעים את המגמה גם בשאלה השלישית של בנין הסוציאליזם הישראלי: משק מולאם או משק שיתופי. בשאלה זו אין מקום להכרעה ברורה לצד המשק השיתופי, משק שבבעלות העובדים. יש מפעלים וענפי כלכלה שלמים אשר ההכרעה לטובת משק המדינה נחר נה בהם מראש, אם מטעמים כלכליים, כגון גדל המפעלים, ואם מטעמים מדיניים, כגון השיבותם לכלכלה הלאומית או לבטחון המדינה. אך רוב ענפי המשק אין נימוקים מכריעים אלה חלים עליהם והברירה על דרכי ארגונם נתונה בידי תנועת הפועלים. צרכי הפיתוח הציוני המחייבים משטר של דמוקרטיה מדינית בישראל מחייבים גם משטר של דימוקראטיה טיה כלכלית, ומידה רבה מאד של חופש ויוזמה שיתופית של העובדים. תנועת הפועלים הציונית נלחמה בראשיתה למשק שיתופי נגד משק אדמיניסטרטיבי — והנימוקים הציוניים שהכריעו את הכף בעד ה"קואופרציה" ונגד ה"אדמיניסטרציה" בראשית התישבות הפועלים כורחם יפה עד היום ויהיה יפה עוד שנים רבות.

מנהג מנופולין כדרך בעל-הון פרטי. לפיכך חייבת החברה המאורגנת למצוא דרכים יעילות של פיקוח והשתתפות בקביעת העניינים. במקרים רבים נגיע למסקנה, שיש הכרח בהקמתם של מפעלים משותפים, בין בצורת משק שיתופי של עובדים שהסתדרות או אף המדינה או שתיהן משותפות בהנהלתו, בין בצורת משק הסתדרותי ואולי משק ממלכתי שהעובדים בו משתתפים בהנהלתו.

ה

תקופת הפיתוח הציוני, העליה הגדולה והמעבר לסוציאליזם מטילה חובת הסתפקות-במועט על תושבי המדינה וחובת מאמצים להגברת הייצור על העובדים. הקרשי העצום שבקבלת החובה הזאת על-ידי העם מרצון הוא, למעשה, הנימוק העיקרי המצדיק משטר דיקטטורה המסוכן ביותר על דרכו של הסוציאליזם הדמוקרטי. ההולכים בדרך החירות לסוציאליזם בישראל אף רגליהם עלולות למעוד אם לא יראו את המכשול הזה. אין הם יכולים להטיל את חובת המחסור מגבוה, בצו השלטון שאין אחריו רהור, כשם שדבר זה נעשה במשטר הדיקטטורה. אין הם יכולים לתמוך בכל גילוי של התנגדות לצמצום הנובע מכורח הפיריות, כשם שעושות מפלגות אשר בראש חישור ביהן הוא הרצון לנגח את הממשלה הקיימת. וודאי שאין הם יכולים ללכת בדרכה של מפלגת הפועלים השניה אשר מנהיגיה המדיניים מצביעים בכנות על כורח הצמצום — ועסקניה באיגוד המקצועי מבקשים לארגן תנועת המונים נגד הכורח הזה. מפלגת פועלי ארץ-ישראל חייבת לעשות את הקשה במלאכות — לחנך את הציבור בהמוניו להכרת הכורח ולקבלת מסקנור תיו מרצון, תוך בירור הפשי על מידות הכורח ותוכן המסקנות ותוך הכרעה דמוקרטית עליהן. מפלגת פועלי ארץ-ישראל זכתה להנהיג את העם משום שידעה לאחד את החרדה למפעל הציוני עם הדאגה לתכנון החברתי ולאדם נושא המפעל. היא תקיים את ההנהגה בידיה ותוליד את העם למשטר הסוציאליסטי אם תלך בדרך זו גם להבא ותוסיף לאחד את החרדה למפעל הסוציאליסטי עם הדאגה לאדם שלמענו הוא מוקם.

ערובה לתהליך אבטומאטי. כמה כתורת ההתפתחות הבלתי-נמנעת לסוציאליזם. אף היא תובעת פעילות מודעת להגשמת התהליך, להחשתו, להגנתו מפני סילוף, התיאוריה הסוציאליסטית מבחינה בין המשטר הסוציאליסטי לבין המשטר הקומוניסטי, בין משטר כלכלי המבוסס על עקרון הקובע כי חלקו של כל אדם בהכנסה הלאומית תלוי בכמות עבודתו ובאיכותה, לבין משטר כלכלי התובע מכל אדם כמידת יכולתו ומעניק לכל אדם כמידת צרכיו. אך גם הבחנה זאת, שבעצם אינה אלא הבחנה שרירותית, הבתנה שלא באה אלא כדי לתת הכשר עיוני לחוסר-השיון ולשיטות ההמרצה בכלכלה הסוציאליסטית, אינה מראת כל דרך ל„נבילת המדינה“. גם במשטר הקומוניסטי, כפי שהוא מתואר בתיאוריה זו, המדינה היא אשר תקבע את מידת הצרכים שסיפוקם מובטח לכל אזרח שלה ואת רמת סיפוקם, וגם במשטר הקומוניסטי תתקיים המדינה בכל עצמת מרותה על היחיד, כל עוד לא יתלכד העולם כולו במדינה קומוניסטית אחת. שלילת החירות היא איפוא, מוסד קבוע לתקופה ממושכת מאד ואין כלל לראות כיצד יצמחו, לפי תיאוריה זו המתגשמת במציאות הסוציאליסטית, יסודות חירות האדם בחברה הסוציאליסטית או הקומוניסטית, כאשר משטר ההלאמה המוחלטת מטיל מרות שאין ממנה מנוס על כל אזרח במדינה.

תקופת המעבר לסוציאליזם היא שקובעת ותקבע את דמות החברה הסוציאליסטית אשר תקום. על כן חובה היא להקים כבר בתקופת המעבר יסודות של דמוקרטיה כלכלית כבסיס לדמוקרטיה המדינית. הנימוק הציוני והנימוק הסוציאליסטי בשילובם מחייבים את העדפת המשק השיתופי על המשק המולאם בכל הענפים והמפעלים שאין בהם הכרח של הלאמה. על כן צריך כל מפעל שאין נימוקים כבדי-משקל להלאמתו להיות ברשות כלל העובדים — ההסתדרות, היא המדינה החפשית הצומחת בתור מסגרת מדינת-השלטון והעתידה למלאה ולרשת את מקומה. על כן צריך כל מפעל שאין נימוקים כבדי משקל לבנייתו ברשות כלל-העובדים להיבנות בבעלות שיתופית של העובדים בו. אכן, גם דרך זו זרועה מוקשים ומרובות בה התקלות האפשריות. קבוצת עובדים גדולה או קטנה המחזיקה בידה מפעל כלכלי או ענף משק שמרובה חשיבותו לכלל עולמה לנהוג בו